

סטיב כאדם וכעמית

מאת

סיליה וסרשטיין פסברג

סטיב היה אחד מאותם מתי מעט שנתמזל מזלם והם מצליחים לחיות את חלומותיהם. תחילה הוא חי את החלום האמריקני: הוא נולד, גדל, למד ולימד בעיר שנחשבת לערש הדמוקרטיה המודרנית – פילדלפיה, העיר שבה חוברו הכרזת העצמאות והחוקה האמריקניות. הוא זכה לתואר ראשון בהצטיינות באוניברסיטת פנסילבניה וסיים במקום הראשון בכיתתו בבית הספר למשפטים של אותה אוניברסיטה – אחד מבתי הספר למשפטים הטובים בארצות-הברית. לאחר שעבד שנתיים במקצוע עריכת הדין, הוא התקבל ל-clerkship בבית המשפט העליון בארצות-הברית – כבוד שזוכים לו רק הטובים שבטובים ושמותיר סביבם הילה מיוחדת. הוא עבד שם במשך שנה במחיצתו של השופט Arthur Goldberg וסמוך לאחר מכן הוא פנה למסלול אקדמי והתקבל ישירות ב-alma mater שלו בפילדלפיה – בית הספר למשפטים של אוניברסיטת פנסילבניה. עוד לפני הגיעו לגיל שלושים וחמש הוא הספיק לטפס עד לפסגת הסולם האקדמי ונהיה שם, באוניברסיטת הבית שלו, פרופסור מן המניין. אין הצלחה גדולה מזו – הצטיינות בלימודים, clerkship בבית המשפט העליון וקביעות בבית ספר למשפטים מוביל; החלום האמריקני המקצועי בהתגשמותו. והנה כבר אז הספיק סטיב לממש גם את החלום האמריקני האישי. עוד בגיל צעיר הוא מצא את בחירת לבו, גרט, אף היא מפילדלפיה; הם נישאו ותוך זמן קצר נולדו להם שני ילדים – בת ובן, כיאה למשפחה אמריקנית צעירה. מה עוד אפשר לבקש? אבל סטיב ביקש עוד. הוא לא הסתפק במימושו של החלום האמריקני. בהתקרב גיל הבינה – גיל הארבעים – הוא נשבה בקסמיו של חלום אחר – החלום הציוני. בעודו בשיא כוחו בארצות-הברית, הוא החליט לבחור בדרך חדשה ובחיים חדשים. הוא נשמע לציווי התנ"כי "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך". הוא פרש מתפקיד נחשק, זנח מעמד מכובד וויתר על עתיד שליו ומובטח; באמצע החיים הוא עזב את הכל ועלה ארצה עם משפחתו. במעבר האמיץ והחלוצי הזה, הוא כמו נולד מחדש – הוא החליף את זהותו האמריקנית בזהות ישראלית ציונית. הוא אימץ אל לבו את המדינה, את הארץ, את ירושלים, את האוניברסיטה העברית, את הפקולטה למשפטים את העם היושב בציון ואת השפה העברית

– והזדהותו עם כל אלה הייתה מידית ומוחלטת. הוא סירב לדבר אנגלית, גם עם בני שיח שזו להם שפת אמם; הוא הקפיד לקרוא עיתונות עברית, ספרות עברית והגות עברית. הוא דיבר על החברה הישראלית והפוליטיקה הישראלית והמדינה בלשון "אנחנו" מרגע הגיעו. הוא תר את הארץ, טייל בירושלים, נסע בחופשות ובסופי שבוע לכנרת, מצא בכל אשר ראה חן, ראה רק טוב בישראל וביושביה. באותן שנים ממש ניטעו בסביבה זרעי הפוסט-ציונות – המבט המפוכח והציני על המפעל הציוני – אבל רוחו של סטיב מלאה אהבת ארץ ישראל ועם ישראל. ציוני אמיתי, הוא חי בישראל מתוך בחירה ובהתלהבות – בבחינת "ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה".

הוא נולד כאן מחדש גם כמשפטן. במקום להסתפק במעמד של המומחה למשפט אמריקני היושב בירושלים, הוא ביקש להיות משפטן ישראלי. הוא בחר להתמחות בתחום הדיון האזרחי – סדר הדין האזרחי, הפרוצדורה האזרחית – תחום שבמובנים מסוימים הוא התחום המשפטי הקשה ביותר עבור זר. אינני מתכוונת לעובדה הפשוטה שבתחום זה מופיעים תלי תלים של פסיקה וחידושי פסיקה מדי שבוע – דבר שמקשה על מי שהשפה אינה שגורה בפיו ושאינו רגיל בקריאה מימין לשמאל בלי ניקוד. אף אינני מתכוונת לעובדה שמי שמתמחה בדיון אזרחי אינו יכול להרשות לעצמו לעסוק רק בשאלות עיוניות אקדמיות. הוא חייב לעסוק במה שקורה בפועל יום ביומ בבתי המשפט, וכדי לעסוק בזה הוא חייב לדעת איך ההתדיינות מתנהלת במציאות – עוד דבר שאינו פשוט עבור מי שלא למד משפטים בישראל, לא התמחה פה ולא עבד פה כעורך דין. אני מתכוונת לקושי אחר, הקשור במאפיין של סדרי הדין המוכר במיוחד למי שעוסק במשפט משווה. סדר הדין האזרחי הוא המפתח לשיטת המשפט כולה. הוא הלב והנשמה של השיטה, המראה המשקפת תפיסות יסוד בדבר תפקידו של בית המשפט, מקומו של השופט, מעמדם של עורכי הדין, מטרת ההתדיינות ומהותה ומשמעות המשפט בחברה. כפי שנאמר בהקשר אחר "הפוך בה והפך בה דכולה בה". מי שמבין את סדר הדין לעומקו מצוי בלבה של החברה. כל מי ששהה בארץ אחרת וניסה להכיר את משפטה יודע עד כמה קשה לחדור אליו פנימה. על אחת כמה וכמה כשנוסף לאתגר המוסדי והתרבותי גם האתגר הלשוני. סטיב למד את התורה כולה ונכנס לטרקלין של המשפט הישראלי.

ואכן סטיב לא רק למד את כללי הדיון האזרחי. מנושא ששמו הולך לפניו כנושא טכני ויבש, סטיב עשה תחום מחקר אקדמי ישראלי חי ומכובד. כתיבתו של סטיב חשפה סוגיות מרתקות הנוגעות בעקרונות היסוד של השיטה ושל המשפט. בשל הצלחתו במחקר, סטיב נהיה דמות אקדמית בולטת ומובילה, שמו מזוהה עם כל הסוגיות המרכזיות המעסיקות היום את ציבור המשפטנים הדיוניים בישראל ואין כמעט סוגיה שבה הוא לא נגע והשאיר את חותמו: הנושא העצום של סמכות שיפוט, בעיות מבנה בתי המשפט, סוגיות הקשורות בתפקיד בית משפט לערעורים, תפקידם של שופטים, תפקידם של עורכי דין, מעמדן של מדינות זרות כמתדיינות בבית משפט ישראלי וההתפתחות המרתקת של תובענות ייצוג. על כולם כתב ובחלקם הוא עסק גם במסגרת ועדות ממלכתיות.

ההיכרות עם שיטת משפט זרה אינה תכונה אופיינית למשפטן אמריקני, לא כל שכן היכולת והנכונות להתערות בה כפי שעשה סטיב. מה שעוד פחות אופייני למשפטן אמריקני, ולמען האמת למשפטנים בכלל, הוא עיסוק רציני ובעל ערך במשפט משווה. הכרתו השורשית של סטיב את המשפט האמריקני והיכרותו המקיפה עם המשפט הישראלי – שיש בו מרכיבים אנגלו-אמריקניים ומרכיבים קונטיננטליים כאחד – הכשירו אותו מאין כמוהו לעסוק בתחום חדש שהלך והתפתח בשיח המשפטי הבינלאומי – הדיון האזרחי המשווה. בהפליגו למחוזות זרים, בהרצאות בכמות מכובדות ברחבי עולם ובכתיבתו הרבה והמאלפת על סדר דין באספקלריה משווה, הוא יצר קשרי עבודה הדוקים עם מלומדים לא רק בארצות-הברית אלא גם באנגליה, באיטליה, ביפן, בגרמניה ועוד. למדנותו, מומחיותו, חריפותו ופתיחותו עשו אותו למומחה בינלאומי נודע ומוערך, שהרים תרומה נכבדה לסוגיות מרכזיות על סדר יומה הדיוני של הקהילייה המשפטית הבינלאומית. תרומה זו הוסיפה והעלתה את קרנה של ישראל בחוגים משפטיים של משפחת העמים והכניסה את העיסוק במשפט הישראלי כעיסוק טבעי וקבוע לשיח הדיוני הבינלאומי. מזגם הפתוח והידידותי של סטיב ושל גרט גם יחד הפכו קשרי עבודה אלה לקשרי ידידות אמיצים. לימי העבודה והמחקר המשותפים עם מלומדים ממגוון של מדינות נוספו ימי נופש משותפים, ויחד סטיב וגרט קנו לעצמם חברים והיו לשגרירי רצון טוב לישראל ולאוניברסיטה העברית בכל מקום.

כמי שנהנתה מחברתו ומחברותו של סטיב בפקולטה מאז שהצטרפתי לסגל ההוראה, אני מודעת בעיקר לכמה הוא חסר לי עתה. הוא תמיד נכח בפקולטה. הדלת בסוף הפרוזדור בקומה העליונה הייתה תמיד פתוחה – תרתי משמע. סקרנותו והתעניינותו לא ידעו גבולות. לא הייתה שאלה משפטית – בתחום כלשהו – שלא עניינה אותו, ובכל סוגיה הייתה לו תובנה מועילה. לא היה חיבור שהוא לא היה מוכן לקרוא ולהעיר עליו הערות. לא היה אירוע בחיי הפקולטה, בחיי האוניברסיטה, או בענייני דיומא שלא עניין את סטיב ושיחה אתו לא הייתה מאירה באור חדש. וכמובן גם לא היה תפקיד שהוא לא היה מוכן למלא. סמוך לאחר עלייתו ארצה הוא נהיה מנהל מכון סאקר, תוך זמן קצר אף נבחר לדיקן הפקולטה ולאורך השנים הוא שרת במגוון רחב של תפקידים מרכזיים באוניברסיטה בכלל. בכל תפקידיו גילה סטיב מזג נוח, רוח טובה ולבביות. הוא לא נקט בעמדות קיצוניות והיה מתון בכל דרכיו. הוא תמיד דן את חבריו לכף זכות ושמח על כל מפגש אישי או מקצועי. הוא היה העמית האידיאלי – סקרן, ידען, מתעניין, מפרגן, מעודד וחברי. הוא וגרט פתחו את ביתם לאורחים מחו"ל, לקהילייה המשפטית הישראלית ולחברי הפקולטה ברוחב לב. אך חשוב מכל זה – בכל שנות היכרותי אתו, לא זכור לי ולו מקרה אחד שבו שמעתי אותו משמיץ, שבו שמעתי אותו מקטר או שבו ראיתי אותו כועס. הוא תמיד הקרין אורך רוח, אופטימיות ויחס שקול למציאות.

במסכת אבות מכנים את שנות השישים בחייו של אדם כתחילת הזקנה. במילונים מודרניים מציינים שהיום נהוג לכלול את שנות השישים בגיל העמידה – במיוחד מילונים

אמריקניים שמושכים את גיל העמידה הרחק מעבר למה שהיה מקובל בימי חז"ל. כיאה לסטיב, עוד לפני שהתקרב אפילו לגיל 60 הוא התחיל לחלום חלום חדש. הרבה לפני שהפרישה נראתה באופק הוא וגרט עיצבו עוד פרק בחייהם. הם העבירו את ביתם לכפר סבא, בקרבת ילדיהם ונכדיהם, ותוך זמן קצר השתלבו שם בחוג חברים חם ואוהב תוך שגילו אתגרים חדשים. סטיב המשיך בעיסוקו האקדמי, אך צמצם את היקפו ופתח בעיסוקים חדשים. בד בבד עם מחקריו המשפטיים הוא עסק גם בהיסטוריה ולא רק בהיסטוריה משפטית. הוא אף העביר את אט את אט את נאמנותו הנלהבת מירושלים לכפר סבא: למשמע דבריו אפשר היה לחשוב שכפר סבא היא המרכז הרוחני והתרבותי של ישראל שכל בר־דעת שואף לגור חמש דקות ממנה.

החלום הזה, כמו החלום הציוני של סטיב, היטיב לבטא את תכונות האופי הבולטות של סטיב – אהבת המשפחה והיעדר יומרות. סטיב לא היה אדם גאוותן או ראוותן. אבל כשהוא דיבר על גרט, על ילדיו ועל נכדיו הוא לא היה מסוגל להסתיר את האהבה הרבה שהוא רחש להם ואת גאוותו העצומה בהם. לעיני הצופה מבחוץ נישואיהם של סטיב וגרט וחיי המשפחה שלהם בכלל היו מופת של אהבה, חיבה, קרבה, תמיכה וסובלנות. גרט הייתה שותפה מלאה בחייו המקצועיים. סטיב כמעט שלא נסע בלעדיה והיא הכירה את כל עמיתיו כחברים. ואכן, סטיב חיפש ומצא את הנאות החיים לא בחיי החומר אלא בהנאות הקטנות של חיי היום־יום, בחיק המשפחה, בספר טוב, בשיחת רעים על כוס קפה. על כן לא היה לו קשה לעשות את מה שלרבים אחרים הוא משימה בלתי אפשרית – להיחלץ מחיים נוחים ומוצלחים בארצות הברית כדי לעלות ארצה ועוד לראות בכך שיפור בחייו. על כן לא היה לו קשה לעקור גם מירושלים – על כל מה שהוא בנה בה – ולבנות שוב חיים חדשים ושונים בכפר סבא.

סטיב תמיד היה שמח בחלקו, ועל כן בעיניי, כבעיני חז"ל, הוא היה איש עשיר. אבל הוא היה מיוחד ונדיר בכך שהדברים הרבים שנהיו חלקו בחיים היו פרי יזמתו. במובן הזה הוא היה חלוץ צעיר לנצח. הוא ניחן בתעוזה אישית ובאופטימיות טבעית שאפשרו לו לחלום ולהגשים חלומות, להמציא את עצמו מחדש שוב ושוב – בעודו עובר מחלום אחד למשנהו, בעודו חי את כל חלומותיו ובעודו נהנה מכולם עד תום.

סטיב זכה בשיער שיבה עוד לפני יום הולדתו השבעים, ונראה כי עשור השבעים ניטל ממנו והומר בעשור הגבורות. הוא התמודד עם מחלתו בגבורה ובנחישות להתגבר. הוא לא שקע לרגע וגילה רק אומץ ותקווה. הוא שמח על כל טלפון ועל כל ביקור, סיפר רק על נפלאות הצוות הרפואי, על החולים שהיה נפגש אתם מדי טיפול, על הקונצרט ששמע לפני שבוע, על ארוחת הערב שאכל שלשום, על ספר טוב שקרא, על חבר טוב שסיפר לו סיפור, על ילדיו ונכדיו, ועל גרט. עם חיוך אמת על הפנים הוא היה אומר "יהיה בסדר", אף שכבר ידע שלא יהיה בסדר ושופו מתקרב. הוא מת כמו שהוא חי, מוקף באהבת משפחתו. חבר ועמית למופת – יהא זכרו ברוך.